

Olena Denysewicz

Doktor Nauk Filologicznych, Adiunkt Katedry Lingwistyki Teoretycznej i Stosowanej,
Uniwersytet Państwowy „Pollitechnika Żytomierska”
orcid.org/0000-0002-5419-5953
o.denysevych@gmail.com

JĘZYK POLSKI I KULTURA DLA UKRAIŃCÓW: STUDIA PSYCHOLINGWISTYCZNE

Streszczenie: W artykule przeanalizowano związek języka z kulturą, które kształtują językowy i kulturowy obraz świata. Podjęto próbę określenia kluczowych pojęć w obrazie językowym świata Ukraińców na słowa-bodźce – język polski i kultura polska poprzez swobodne i spójne eksperymenty asocjacyjne. Zidentyfikowano główne powiązania semantyczne w polach asocjacyjnych i zidentyfikowano największe sfery semantyczne w każdej grupie badanych. W artykule zaktualizowano pojęcie narodowy i kulturowy obraz świata. Znaczenie wywiadu naukowego zyskuje popularność w związku z procesami emigracyjnymi Ukraińców do Polski. Wyniki badań mogą pomóc nauczycielom języka polskiego jako obcego zrozumieć, w jaki sposób język polski i kultura znajdują odzwierciedlenie w językowym obrazie świata Ukraińców.

Badanie wykazało, że Ukraińcy postrzegają JĘZYK POLSKI przez pryzmat polskiej kultury. Podтверdza to pogląd, że osobowość językowa poprzez przyswajanie określonego języka obcego, poznaje wartości zakorzenione w językowym i kulturowym obrazie świata tej społeczności językowej. Dla Ukraińców uczących się języka polskiego połączenie językowego i kulturowego obrazu świata jest ważne w procesie przyswajania języka, a czasem także tożsamy. Język polski przez Ukraińców postrzegany jest przez pryzmat kultury polskiej. W związku z tym pomaga tworzyć pewne powiązania asocjacyjne, które służą skutecznej i pomysłowej nauce języka.

Słowa kluczowe: bodziec, reakcja, pole asocjacyjne, wolny eksperyment asocjacyjny, łańcuchowy eksperyment asocjacyjny, kulturowy obraz świata

Olena Denysewicz

Doktor Nauk Filologicznych, Adiunkt Katedry Lingwistyki Teoretycznej i Stosowanej,
 Uniwersytet Państwowy „Pollitechnika Żytomierska”
 orcid.org/0000-0002-5419-5953
 o.denysevych@gmail.com

POLISH LANGUAGE AND CULTURE FOR UKRAINIANS: PSYCHOLINGUISTIC STUDIES

Summary: The article analyses the relationship between language and culture, which shape the linguistic and cultural images of the world. An attempt was made to define the key concepts in the linguistic picture of the world of Ukrainians into words-stimuli – Polish language and culture through free and coherent association experiments. The main semantic relationships in the association fields and the largest semantic spheres in each group of subjects were identified. The article updates the concept of national and cultural image of the world. The importance of scientific intelligence is gaining popularity in connection with the emigration of Ukrainians to Poland. The results of the research may help teachers of Polish as a foreign language understand how the language of Polish and culture are reflected in the linguistic image of the world of Ukrainians.

The survey showed that Ukrainians perceive the POLISH LANGUAGE through the prism of Polish culture. This supports the view that the linguistic personality learns the values rooted in the linguistic and cultural image of the world of this linguistic community through the acquisition of a specific foreign language. The combination of the linguistic and cultural image of the world is important for Ukrainians learning Polish in language acquisition, and sometimes identical. The Polish language is perceived by Ukrainians through the prism of Polish culture. Therefore, it helps create associative connections that serve effective and imaginative language learning.

Key words: stimulus, reaction, association field, free association experiment, chain association experiment, cultural image of the world

1. Wprowadzenie

Kształtowanie obrazu językowego świata każdej osoby zależy przede wszystkim od jej kontaktów z językiem ojczystym i wpływu środowiska, poziomu wykształcenia, charakteru działalności, znajomości innych języków itp. Obraz językowy świata jednostek, z jednej strony, jest skorelowany z obrazem językowym świata społeczeństwa, a z drugiej, tworzy go (Kononenko, 2012, s. 75).

W językoznawstwie polskim badania na temat językowego obrazu świata prezentowane są w opracowaniach J. Bartmińskiego, R. Grzegorzczkovej, J. Anusiewicz, A. Dąbrowskiej i innych. W językoznawstwie ukraińskim obraz językowy świata jest przedmiotem badań D. Terechowej, L. Kuszmar, A. Golubovska i innych.

W artykule „Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków” G. Żuk analizu-

je historyczne źródła pojęcia *językowy obraz świata* w językoznawstwie polskim. W różnych pojęciach, które zawierają element obrazu świata, lubelscy językoznawcy są na czele. J. Bartmiński wyróżniał jeszcze pojęcie kulturowego obrazu świata, „język w jego powiązaniach z kulturą i historią danych społecznych (regionalnych, ludowych i lokalnych), a mianowicie z opracowanymi przez nich normami zachowania, systemami wartości, ogólną mentalnością” (Bartmiński, 2002, s. 38).

Kulturowy obraz świata łączy pojęcia języka i językowego obrazu świata, a także innych systemów kulturowych, takich jak mimika, gesty, zachowania, naukowe, ideologiczne, religijne, gospodarcze, ekonomiczne i podobne elementy globalnego obrazu świata (Anusiewicz, 2000, s. 30).

Celem tych studiów jest pokazać co znaczą pojęcia JĘZYK POLSKI I POLSKA KULTURA w językowym obrazie świata Ukraińców.

Metody badawcze: zastosowano 2 metody psycholingwistyczne – swobodny eksperyment asocjacyjny i łańcuchowy eksperyment asocjacyjny.

Kwestie interakcji języka i kultury w językoznawstwie są wiodące od czasów V. Humboldta i O. Potebniego. Myśl, że język determinuje obraz świata, ma długą historię, korzenie której sięgają filozofii Arystotelesa, który koncentrował się na różnych możliwych obrazach rzeczywistości w języku greckim. Źródłami i antropologia amerykańska (Żuk, 2010, s. 239).

Każdy język jest na swój sposób patrzenia na świat, czyli ma swój własny sposób konceptualizacji, wyrażony w językowym obrazie świata. W związku z tym osobowość językowa powinna organizować treść wypowiedzi zgodnie z tym obrazem świata. I przejawia się w tym specyficznie ludzkie postrzeganie świata, zapisane w języku. JOS kształtuje stosunek człowieka do świata. Określa normy ludzkiego zachowania na świecie. Dlatego rolę języka jest nie tylko przekazywanie wiadomości, ale przede wszystkim wewnętrzna organizacja tej wiadomości. Utrwalona w języku wiedza o świecie zawiera doświadczenia narodowo-kulturowe danej społeczności językowej. Kształtuje się świat nosiciela tego języka, czyli JOS jako zbiór wiedzy o świecie utrwalonej w słownictwie, frazeologii, gramatyce (Barkar, 2014, s. 184).

Po przeanalizowaniu teoretycznych podejść stosunku języka do kultury, W. Barkar doszła do wniosku, że język jest składnikiem kultury i jej narzędzi. Jest to rzeczywistość naszego ducha, oblicze kultury, wyraża specyficzne cechy mentalności narodu (Barkar, 2014, s. 183). Ponieważ obraz świata powstaje w procesie socjalizacji, który odzwierciedla jego odcisk narodowo-kulturowy.

Według W. Masłowej każdy nosiciel języka jest nosicielem kultury, a dalej znaki językowe zyskują zdolność do pełnienia funkcji znaków kultury i służą jako sposób reprezentowania podstawowych postaw kultury. Dlatego język może odzwierciedlać mentalność kulturową i narodową jego mówców (W. Masłowa, 2001).

Rozróżnia się archaiczny obraz językowy świata i obraz świata współczesnego społeczeństwa (Lysychenko, 2001, s. 40). W tym kontekście istotne są eksperymenty psycholingwistyczne, które ujawniają zmiany we współczesnym obrazie językowym świata. Zmiany w światopoglądzie narodu i każdej kon-

kretniej osoby, choć powoli, odciskają swoje piętno na dalszym „modelowaniu” obrazu świata (Kononenko, 2012, s. 78). Ponieważ słowo jest interpretowane „jako klucz do historii i kultury nosicieli języka, wyniki eksperymentów asocjacyjnych w tym przypadku mogą prowadzić do takich kluczowych pojęć we fragmentach obrazu językowego świata.

2. Metodyka prowadzenia badań

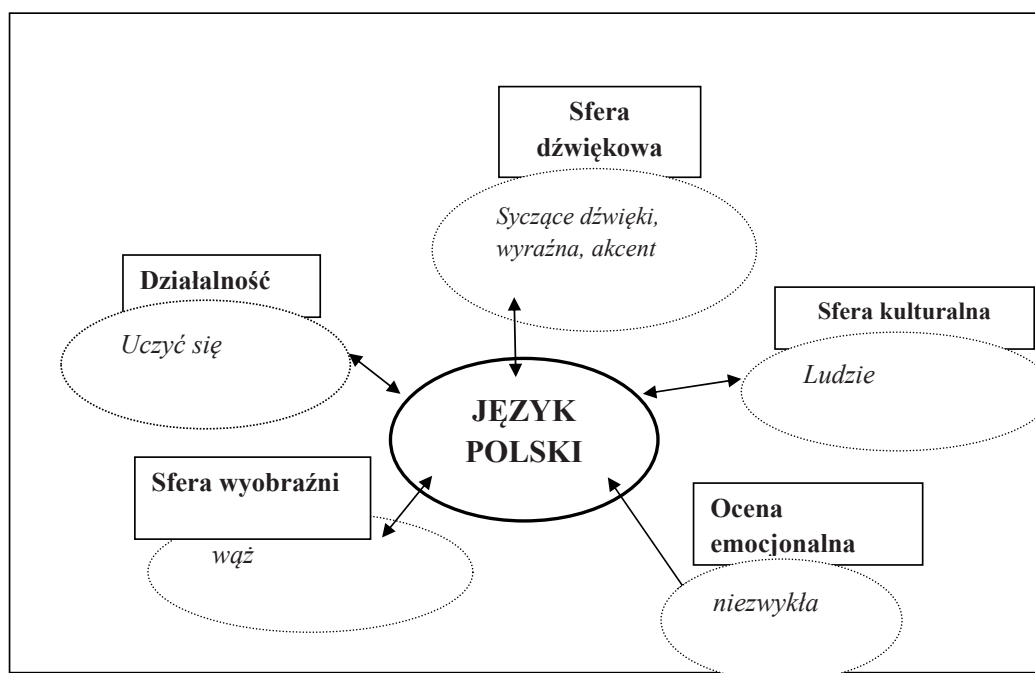
Do badań zaangażowali się Ukraińcy, którzy studiowali, lub uczą się języka polskiego. Podstawą badania są dwie metody psycholingwistyczne. *Swobodny eksperyment asocjacyjny* jest jedną z najpopularniejszych metod w badaniach językowych, ponieważ nadaje interesujący materiał do analizy i odtworzenia fragmentów świadomości językowej. Polega na odtworzeniu przez respondentów pierwszego słowa, które przychodzi im do głowy, gdy usłyszą proponowane słowo-bodziec. W tym badaniu takim słowem jest JEZYK POLSKI. Drugą metodą stał *łańcuchowy eksperyment asocjacyjny* – taki rodzaj eksperymentu asocjacyjnego, podczas którego testowany jest proszony o udzielenie odpowiedzi w określonym czasie dowolną możliwą liczbą słów. Przez łańcuchową reakcją asocjacyjną rozumiemy niekontrolowany, spontaniczny przebieg procesu odtwarzania treści pojęcia. W łańcuchowym eksperymencie asocjacyjnym mierzy się całkowitą liczbę asocjacji produkcyjnych na jednostkę czasu (na przykład 1 minutę), nie biorąc pod uwagę czasu trwania ustajonego okresu tworzenia asocjacji. Głównym wskaźnikiem reakcji łańcuchowej jest struktura szeregu asocjacyjnego. Ale istotną wadą tego rodzaju eksperymentu jest to, że istnieje zależność między kolejnymi reakcjami. Ta metoda pozwala uzyskać więcej reakcji niż w swobodnym eksperymencie, w którym bierze się pod uwagę tylko pierwsze słowo, które przychodzi na myśl.

W sumie do eksperymentu zaangażowano 34 osoby. Respondenci stanowili 3 grupy wiekowe: nastolatki (12–18 lat), młodzież (19–35 lat) i dorośli (od 36 do 60 lat). Każdy uczestnik otrzymał kwestionariusz, w którym zaznaczył swój wiek, zawód, jak długo uczył się języka polskiego i określił swój poziom znajomości języka w skali od A1 do C2.

Druga część kwestionariusza zawierała zadania: „Napisz pierwsze słowo, które przychodzi ci do głowy, gdy usłyszysz wyrażenie JĘZYK POLSKI i drugie pytanie – wymień 3 lub więcej pojęć, z którymi kojarzy ci się POLSKA KULTURA. Ankieta została przeprowadzona indywidualnie z każdym informatorem.

3. Wyniki badań

Grupa nastolatków. Ankietowani znają język na poziomie od A1 do B1. W sumie ankietowanych jest 7 osób. Otrzymane reakcje podzielono na sfery semantyczne.

Pole asocjacyjne słowa-bodźca JĘZYK POLSKI (nastolatki)

Wszystkie reakcje zawarte w polu asocjacyjnym słowa-bodźca można również podzielić na kilka sfer, które mają ze sobą wspólny związek semantyczny.

W polu asocjacyjnym najwięcej reakcji dotyczy sfery duchowej – są to reakcje związane z religijnością i polskimi tradycjami, np. *pieśń, religijność, Kościół, Wigilia, stroje tradycyjne, tradycje polskie.*

„Sfera Narodowa” zawiera reakcje ważne dla narodu polskiego takie jak: *język polski, flaga, historia, nacjonalizm, zabytki architektury, miasta.*

Inne sfery semantyczne zawierają reakcje w równych proporcjach. Jedzenie – *zupy (2), produkty mleczne.* Aspekt ekonomiczny mają reakcje *zarobki, cene.* „Sfera społeczna” – to reakcje *dumy za własnego, szacunek.*

Młodzież: podobnie powstało w tej grupie pole asocjacyjne słowa-bodźca JĘZYK POLSKI. Bardziej wypełnione są sfery emocjonalne i kulturowe.

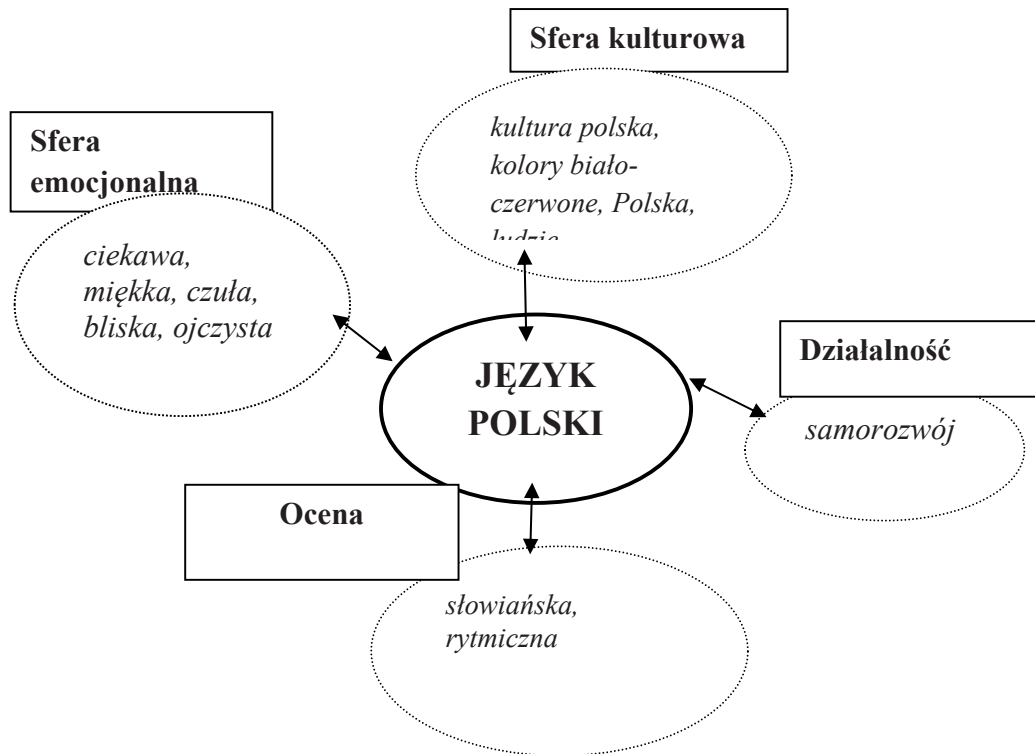
W polu asocjacyjnym młodzieży słowo-bodziec KULTURA POLSKA ma 26 reakcji, które zostały po-

dzielone na grupy o określonym związku semantycznym. Pierwsza grupa zawiera reakcje, które możemy przypisać polskiemu dziedzictwu duchowemu, są to reakcje: *kościół, pieśni, tańce i pieśni ludowe, szopki w Krakowie, festiwal.*

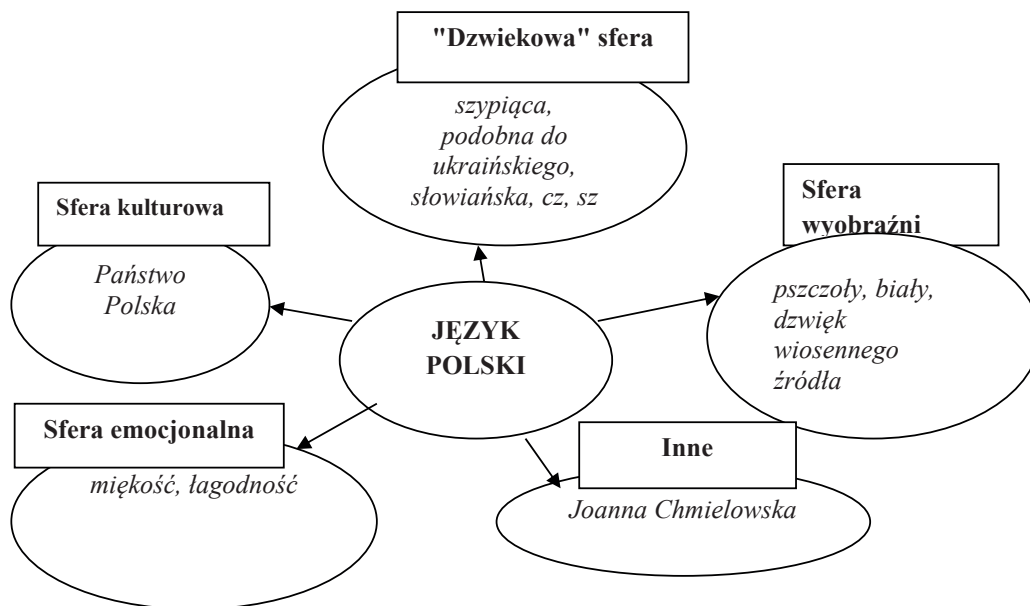
Następny sfera narodowa łączy reakcje: *orzeł, flaga, symbole państwowe, hymn.* Rozgałęzioną jest sfera tradycyjnej kuchni – *tradycyjne potrawy, żurek, barszcz czerwony, pierogi, bigos, smaczna kuchnia* i sfera artystyczna – *kino, architektura, teatr, muzyka, Stare Miasto, fontanny.* W polu asocjacyjnym młodzieży pojawiają się nazwy własne, nazwiska znanych Polaków: *Kopernik, Wałęsa, Mickiewicz.*

Jedna reakcja weszła w sferę emocjonalną czegoś bardzo bliskiego i osobno jest reakcja „geograficzna lub klimatyczna”.

Pole asocjacyjne grupy dorosłych ma więcej reakcji emocjonalnych i metaforycznych.

Pole asocjacyjne słowa-bodźca JĘZYK POLSKI (młodzież)

Pole asocjacyjne słowa-bodźca język polski (osoby dorosłe)

W polu asocjacyjnym słowa-bodźca KULTURA POLSKA wyróżniła 6 grup semantycznych, z których największą okazała się grupa kultura społeczna – to wszystkie reakcje opisujące cechy charakteru samych

Polaków: *uprzejmość, dbałość o własną historię, królewska błękitna krew, szlachetność, głębia, patriotyzm, czystość, optymizm (biało-czerwony), przepraszam jako norma życia.*

Do sfery duchowej przypisano reakcje, które nazywają *święto Bożego Narodzenia*, *Święto Niepodległości*, *Thusty czwartek*, a także reakcję *Kościół*, która powtarza się 3 razy.

Respondenci wymieniają znanych Polaków takich jak *Jan Paweł II* i *Jerzy Giedroyc*, a także tytuł *hymnu Mazurka Dąbrowskiego* i dzieła literackiego „*Ogniem i mieczem*”.

Reakcje związane z tradycyjną kuchnią w tej grupie ankietowanych są rzadziej wymieniane, są to odpowiedzi: *żurek*, *kuchnia*, *ser*, *truskawka*.

Do tzw. grupy semantycznej „Architektura” przypisano reakcje – *żydowską część Krakowa*, *architekturę*, *lampy na cmentarzach*, *atmosferę Starego Miasta*, *przeszłość historyczną*, *Warszawa*.

4. Zakończenie

Naukowcy podkreślają wysoki stopień odporności obrazu narodowo-językowego świata, pomimo wirtualnego nacisku na ludzką świadomość. Oczywiście, uciekając przed kołem powszechnej globalizacji, człowiek znajduje „schronienie” w kategoriach narodowo-kulturowych. To tłumaczy gwałtowny wzrost zainteresowania kulturą i tradycjami. Jednocześnie przynależność do określonej sfery nośników określonego obrazu świata ma w dużej mierze charakter podświadomy (Kononenko, 2012, s. 79). Na poziomie leksykalno-semantycznym języka specyfika narodowo-kulturowa jest wyświetlana w jak największym stopniu.

Wyniki badania wykazały, że wraz z wiekiem wzrasta reakcja emocjonalna. Każde z pól asocjacyjnych różnych grup jest podobnie utworzone. Prawie każda grupa ma podobne sfery semantyczne. Elementami składowymi pola skojarzeniowego KULTURY POLSKIEJ są święta polskie, historia, architektura i kuchnia narodowa. W grupie dorosłych duży fragment pola asocjacyjnego zajmują reakcje opisujące cechy charakteru Polaków.

Badanie wykazało, że Ukraińcy postrzegają język polski przez pryzmat polskiej kultury. Potwierdza to pogląd, że osobowość językowa poprzez przyswajanie określonego języka obcego poznaje wartości zakorze-

nione w językowym i kulturowym obrazie świata tej społeczności językowej. Dla Ukraińców uczących się języka polskiego, połączenie językowego i kulturowego obrazu świata jest ważne w procesie przyswajania języka, a czasem także tożsame. Język polski przez Ukraińców postrzegany jest przez pryzmat kultury polskiej. W związku z tym pomaga tworzyć pewne powiązania asocjacyjne, które służą skutecznego i pomysłowej nauce języka.

Dlatego widzimy zastosowanie podejścia kulturoznawczego w nauce języka polskiego. Rozszerzenie badań pokaże zmiany w strukturze pola asocjacyjnego, a mianowicie jądro, bliskie i dalekie peryferie, co stanowi perspektywę dalszych badań.

Bibliografia

1. Anusiewicz J., A. Dąbrowska, M. Fleischer, (2000) Językowy obraz świata i kultura [Linguistic worldview and culture]. Język a kultura [Language and culture]. V. 13, Wrocław, pp. 11–44 [in Polish].
2. Barkar U. Ja. (2014) *Mova i kultura u wzajemodii: pidchody do wyrishennia problemy* [Language and Culture in Interaction: Approaches to Solving the Problem. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Scientific [Bulletin of the International Humanitarian University], vol. 2, no. 10, pp. 182–184 [in Ukrainian].
3. Bartmiński J. (2002) *Lubelska etnolingwistyka* [Lublin ethnolinguistics], „Analekta”, R. XI [in Polish].
4. Horoshko E. Y. *Psyhholinhvistyka Internet-kommunikatsyi* [Psycholinguistics of Internet Communication]. Available at: (accessed 25 March 2022) [in Russian].
5. Kononenko I. (2012) *Ukrainska ta polska movy: kontrastyvne doslidzhennia* [Ukrainian and Polish languages: a contrasting study], Warszawa [in Ukrainian].
6. Lysychenko L. A. (2001) *Struktura movnoi kartyny svitu*, [Structure of Linguistics Worldview]. *Movoznavstvo* [Linguistics], no 5–6, p. 40 [in Ukrainian].
7. Maslova V. (2001) *Lynhvokulturolohiya* [Linguoculturology], Moscow [in Russian].
8. Żuk G. (2010) *Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków* [Linguistics worldview in Polish linguistics in the turn of the century] *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku* [Transformations in Language and Media Communication at the Turn of the 20th and 21st Centuries], Chełm [in Polish].